

KAŠTIEĽ V UZOVCIACH V KONTEXTE VZNIKU PRVÝCH RENESANČNÝCH KAŠTIEĽOV V ŠARIŠSKEJ STOLICI

Michaela HAVIAROVÁ – Tomáš JANURA¹

Abstract: *Castle in uzovce in the context of origin the first renaissance mansions in Šariš county.* Architectural and historical research carried out in 2021 identified nine construction stages in the manor house in Uzovce. In its basic features, the monument can be considered a noble residence from the 16th century with a major reconstruction from the end of the 19th century, while the building belongs to the group of the first Renaissance mansions in the Šariš county. The second stage of construction, which was initiated before 1574 by Ján Usz, was of decisive importance for the Renaissance form. With the complete reconstruction of the older parts, the residence acquired an almost square floor plan with a corner rectangular risalit or a tower on the western corner and a protruding risalit from the south-eastern façade on the corner. During the uprising of Štefan Bocskay, the manor house was damaged, and therefore it was rebuilt between 1615 and 1617 as part of the fourth construction stage by Juraj Usz. The reconstruction meant the completion of the northeastern part with a corner cylindrical tower - then a bastion, except for today's space between the bastion and the entrance tower. The last ninth construction phase under Július Bujanovics (* 1862 † 1946), who was a member of the Hungarian Parliament, one of the founders of the Industrial Alcohol Refinery in Prešov and the last chief county officer of Šariš in 1916 - 1918, gave the noble seat its current appearance. Bujanovics gave it the appearance of historicist architecture in 1886, while neo-baroque ornamentation appeared on the facades as a determining element. The radical reconstruction affected not only the exterior but also the interior. The modern materials of the time were used in the renovation.

Key words: Uzovce. Manor haouse. Usz. Bujanovics.

Obec Uzovce leží východne od Sabinova v Spišsko-šarišskom medzihorí na mier-
nom návrší. Tradičnej zástavbe ulicovky v bezprostrednej blízkosti klasicistického
kostola dominuje neveľký kaštieľ s členitou hmotou. Ide o blokovú stavbu s hlav-
nou fasádou orientovanou na juhovýchod. Rozsiahly park na severozápadnej strane
kaštieľa je dnes zastavaný a z príľahlého areálu sa okrem mauzólea zachovali len
západné hospodárske objekty liehovaru z konca 19. storočia.

1 Historická časť práce Tomáša Januru bola podporovaná v rámci projektu APVV-17-0398 *Na ceste k modernej spoločnosti. Tri storočia novoveku* a v rámci projektu VEGA č. 2/0086/2 *Administratíva raného novoveku v zrkadle štátnej, stoličnej, panskej a mestskej správy*, oba rie-
šené v Historickom ústave SAV v Bratislave, v. v. i.

Hlavná fasáda kaštieľa v Uzovciach (foto T. Haviar)

Hlavnú fasádu zvyrazňuje vysoký vežový rizalit s hlavným vstupom, ktorý dopĺňajú nárožné veže rozdielnej typológie i výšky. Kým na východnom nároží stojí valcová veža, na južnom čnie hranolová. Takmer kompletne podpivničený kaštieľ s jedným nadzemným podlažím hlavnej časti zakrýva manzardová strecha. Tak ako sú nesymetrické a členité fasády, tak je aj zložitá dispozícia objektu. Polozapustený suterén tvoria z exteriéru prístupné štyri samostatné časti. Kým všetky miestnosti suterénu sú zaklenuté, prízemie má zväčša rovné stropy. Len valcová nárožná veža si zachovala pôvodnú renesančnú kupolovú klenbu s výsečami a ďalšie dve miestnosti barokové plackové klenby. Zvyšok priestorov ukončujú mladšie traverzové alebo rovné stropy. Strohosť interiéru vyvažujú fasády bohato členené neobarokovými štukami. V spodnej úrovni sa nachádza len pásová rustika, vyšším úrovniam dominujú šambrány okien, nárožné pilastre a bosáž i profilované rímasy.

Kaštieľ sa od roku 2020 prestal využívať, pričom predtým jeho väčšia časť slúžila na fungovanie materskej školy a tri západné miestnosti pre potreby pohostinstva. V roku 2021 sa v objekte zrealizoval architektonicko-historický výskum ako základný podklad pre jeho následnú obnovu.² Prieskum identifikoval až deväť stavebných etáp, čo dokázalo jeho pomerne zložitý stavebný vývoj. V základných rysoch možno

2 HAVIAROVÁ, Michaela – HAVIAR, Tomáš. *Architektonicko-historický výskum, Kaštieľ Uzovce*, č. ÚZPF 392/1. Kamenica, 2021. Archívny výskum: Tomáš Janura. Dendrochronologický výskum: Tomáš Kyncl. Rkp. Uložený v archíve Krajského pamiatkového úradu Prešov.

Kaštieľ v Uzovciach, 1986 (Archív KPÚ Prešov, 29334/3, foto Q. Gottwald)

pamiatku považovať za šľachtické sídlo zo 16. storočia s veľkou prestavbou zo záveru 19. storočia, pričom sa budova radí do skupiny prvých renesančných kaštieľov v niekdajšej Šarišskej stolici.

Prvé odborné pokusy o vyhodnotenie stavebného vývoja kaštieľa prebehli v 50. rokoch 20. storočia pri základnom obhliadkovom mapovaní pamiatok na celom Slovensku. Zhrnutie neskôr v roku 1969 priniesla publikácia *Súpis pamiatok na Slovensku*, kde autori definujú kaštieľ ako historizujúcu stavbu z poslednej tretiny 19. storočia so začlenením staršej dvojvežovej stavby.³ V roku 1984 prebehol architektonicko-historický prieskum Stavoprojektu pod vedením Evy Dušenkovej, ktorý sa kvôli vtedajšiemu aktívnemu využívaniu objektu realizoval len v obmedzenej miere sondáže.⁴ Za najstaršiu neskorogotickú časť kaštieľa určila autorka výskumu torzo muriva v západnej miestnosti suterénu. Nasledujúcu stavebnú činnosť, kedy vznikol súčasný kaštieľ, dotovala do 16. storočia. V tretej stavebnej etape podľa E. Dušenkovej vznikla veža nad hlavným vstupom a valcová veža a v baroku upravili dispozíciu a doplnili klenby. Poslednú veľkú prestavbu stanovila na poslednú tretinu 19. storočia. Všetky tieto informácie sa následne automaticky preberali, pričom úplne chýbalo poznanie o stavebníkovi i ďalších majiteľoch budovy. Známe bolo len meno posledného šľachtického vlastníka Júliusa Bujanovicsa.

3 GÜNTHEROVÁ, Alžbeta a kol. *Súpis pamiatok na Slovensku. Zväzok tretí R – Ž*. Bratislava : Obzor, 1969, s. 353.

4 DUŠENKOVÁ, Eva. *Kaštieľ Uzovce, architektonicko-historický prieskum*. Stavoprojekt Prešov, 1984. Rkp. Uložený v archíve Krajského pamiatkového úradu Prešov.

Zakladateľom obce Uzovce bol magister Usz (Uz) z rodu Thekulovcov (Tekulovcov). Zomrel po roku 1331 a jeho potomkovia používali označenie Uszovci (Uzovci).⁵ Uszovci mali v obci kúrie už od stredoveku. Pravdepodobne najstaršia písomná zmienka o skúmanom kaštieli pochádza z 12. júna 1574, keď sa jágerský biskup a uhorský miestodržiteľ Štefan Radetius obrátil na predstaviteľov Šarišskej stolice v mene právnika Jána Usza. Ten sa sťažoval na svojich príbuzných, že jeho majetkové práva boli poškodené pri delbe majetkov patriacich k jeho „domu alebo šľachtickej kúrii“.⁶ Zakrátko Štefan Radetius 25. júna 1574 znovu v mene Jána Usza požiadal tentokrát Spišskú kapitolu, aby prešetrila okolnosti prepadu jeho „domu a šľachtickej kúrie, rovnako aj obvyklej rezidencie“. Ozbromený útok zorganizoval okolo 27. februára 1569 Gašpar Bornemisza z Hevešu, ktorý so svojimi ľuďmi a služobníkmi vyrazil zo svojho kaštieľa v Demjate. Cez okná sa vlámali do kúrie a na Uszovi sa dopustili mnohých nehanebností a keby ich nevyhnal, určite by ho bývali zabili. Veľké škody Bornemisza spôsobil aj na pozemkoch Uszových poddaných a celkovo sa majetková ujma vyšplhala do výšky približne 1 000 dukátov.⁷ Z uvedených zmienok a na základe poznania iných listín z rovnakého obdobia by sa dalo usudzovať, že spomínanú kúriu zrejme dal postaviť samotný Ján Usz. Ak by totiž išlo o staršiu šľachtickú rezidenciu, väčšinou by doplnili aj prídavné meno „otcovsko-dedovská“, čo vo vtedajšej terminológii znamenalo, že daný objekt konkrétny šľachtic zdedil po svojich predkoch.

Kaštieľ v Uzovciach, prízemie valcovej veže s pôvodnou klenbou (foto T. Haviar)

Kaštieľ v Uzovciach, zamurovaný otvor, zrejme strieľňa v suteréne (foto T. Haviar)

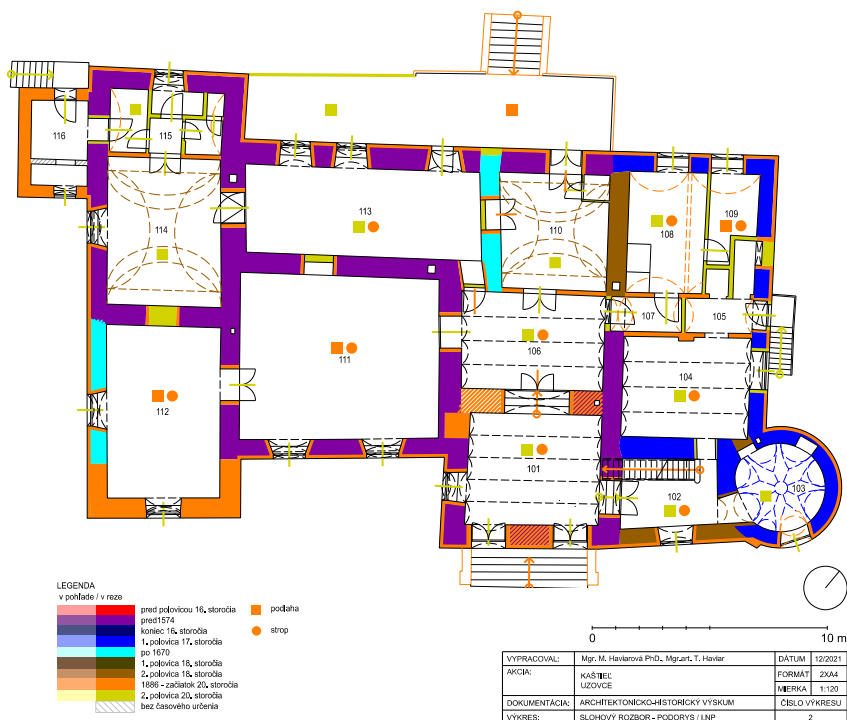
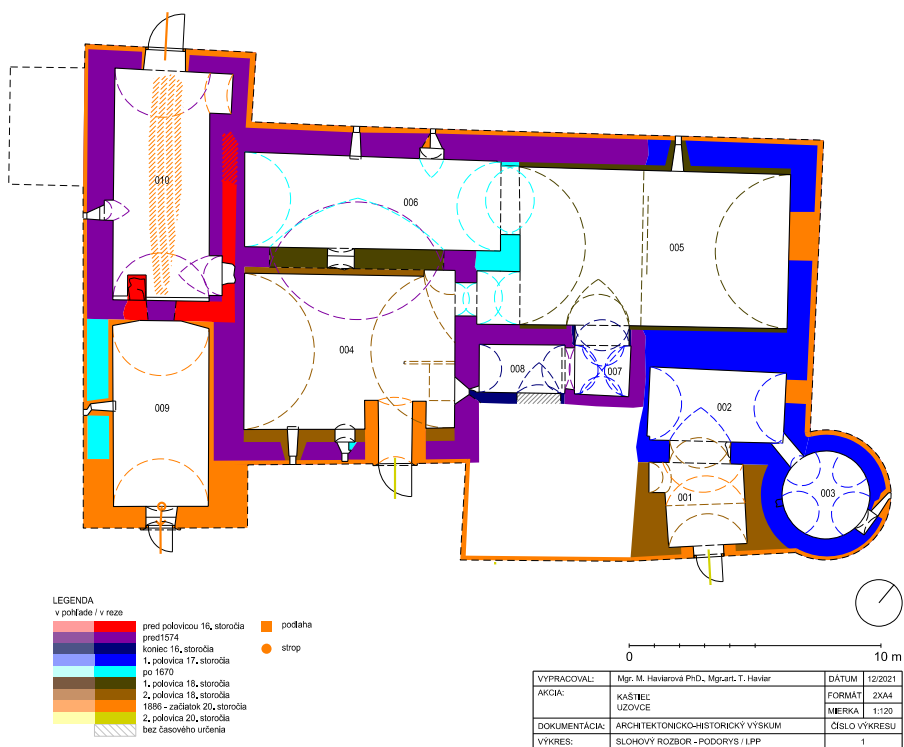
- 5 SMORONĚ, Matúš. *De genere Thekule. Uhorská šľachta v období stredoveku I*. Prešov : Michal Vaško - Vydavateľstvo, 2015, s. 137-139.
- 6 Štátny archív v Prešove (ŠA PO), fond Rod Usz (RU), inventárne číslo (inv. č.) 218, fascikel (fasc.) CCXL, škatuľa (šk.) 12, numero (no.) 24. SZLUHA, Márton. *Felvidéki nemes családok II. Sáros Turóc vármegye nemes családjai*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2008, s. 448.
- 7 ŠA PO, fond RU, inv. č. 218, fasc. CCXL, šk. 12, no. 24.

Kaštieľ v Uzovciach, 1869, katastrálna mapa (Archív GKÚ Bratislava)

V hmote dnešnej západnej suterénnej miestnosti, označenej v pôdoryse ako č. 010, zostalo torzo staršieho objektu, ktorý neskôr asanovali a čiastočne využili pre stavbu nového kaštieľa Jánom Uszom. Ide o východné nárožie dnešnej miestnosti, kde je v juhovýchodnom múre zamurovaný vstup. Severovýchodný múr má dokonca interiérovú omietku s bielym náterom a zachoval sa aj krátky 90 cm dlhý úsek juhozápadného múru, vybiehajúci do súčasného priestoru. Ten bol teda užší ako dnešný a predpokladáme, že neslúžil ako suterén. Z opačnej strany vstupu sa rovnako objavila časť omietky, ktorá ale mohla byť aj exteriérová. Na rozsah tohto objektu by mohol odpovedať až ďalší archeologický výskum.

Ján Usz dal teda pred rokom 1574 staršiu hmotu úplne prestavať. Nový kaštieľ, resp. kúria, získala členitý pôdorys s vybiehajúcimi pravouhlými rizalitmi či vežami. Išlo o takmer štvorcový pôdorys s nárožným obdĺžnikovým rizalitom alebo vežou na západnom nároží a vysunutým rizalitom z juhovýchodnej fasády na nároží. Pôdorysne zahŕňal približne tri štvrtiny dĺžky dnešného objektu, bez severovýchodnej časti s valcovou vežou. Pri východnom nároží nestála veža, len rizalit ako základ súčasnej vstupnej veže. Suterén ako dnes iba čiastočne zapustili do terénu kvôli vysokej hladine spodnej vody spôsobenej potokom, ktorý tiekol popri juhozápadnej strane kaštieľa. Pôvodná klenba sa zachovala v suteréne len v miestnosti č. 010, zvyšok mal rovné stropy, prízemie podľa všetkého kompletne zaklenuli. Schodisko medzi suterénom a prízemím sa nachádzalo zjavne v polohe dnešnej

*Kaštieľ v Uzovciach, analýza stavebného vývoja suterénu a prízemí kaštieľa
na základe architektonicko-historického výskumu*

vstupnej miestnosti č. 101. Zaujímavý prvok tvoril malý otvor v suteréne medzi miestnosťami č. 004 a 008. Obojstranne rozšírený otvor mohol slúžiť ako strieňna chrániaca vstup pod vstupnou miestnosťou. Rovnaký otvor existoval aj na juhovýchodnej strane miestnosti č. 004.

Šľachtické sídla Šarišskej stolice v 16. storočí

I keď sa dispozícia kaštieľa v Uzovciach zdala veľmi špecifická a členitá, išlo o charakteristickú typológiu šľachtických stavieb Šarišskej stolice v 16. storočí. Na prvý pohľad nelogický pôdorys sa objavil i pri ďalších do súčasnosti stojacich šarišských kašliach. Rizality a hranolové veže si zachovali tzv. Ringov kaštieľ rodu Péchy v Pečovskej Novej Vsi, kaštieľ v Nižnej Šebastovej (dnes mestská časť Prešova) a kaštieľ rodu Berzeviczy v Brezovici. Členitosť ich pôdorysu nadväzovala iste na architektúru hradov, ktorú tvorili okrem palácov aj veže a vežovité stavby. Schodisko sa vždy nachádzalo vo vstupnej hale – pitvore, zvyšné miestnosti boli radené podľa potrieb využitia a nie nutne logicky do traktov. Kým prízemie týchto kaštieľov bývali zaklenuté najmä valenými klenbami s výsečami a často dekorované hrebienkami a rozetami, poschodia mávali rovné stropy. V interiéroch sa bežne používali kamenné portály ukončené profilovanou rímsou, doplnené výzdobnými detailmi, najmä rozetkami. Obdobné tvaroslovie, ale bez výzdoby, sa často opakovalo aj na okenných osteniach. Fasády s bielymi omietkami doplnili nárožným kvádrovaním v podobe sgrafita alebo maľby. Javí sa, že v 16. storočí kaštiele ešte nedisponovali výzdobou fasád vo forme atiky.

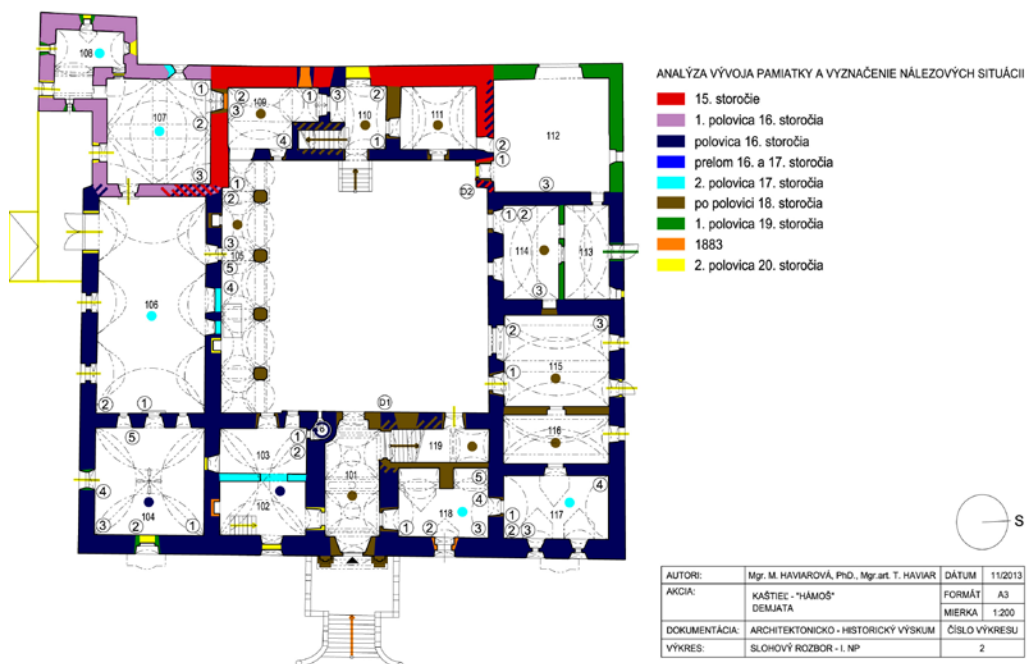
Na územie hornej Torysy prenikla renesancia pomerne skoro. Už do roku 1513 je datovaný portál s renesančným tvaroslovím v Kostole sv. Martina v Lipanoch, vyhotovený i signovaný Vincentom z Dubrovníka, podieľajúcim sa na stavbe radnice v Bardejove. Mecenášom týchto progresívnych stavebných zásahov bol Mikuláš Tarczay, sídliači na hrade Kamenica. Vincentovi sa pripisuje aj portál kostola v Brezovici. Nešlo však o jediné počiny ranej renesancie v tomto regióne. Ukázkový portál v sabinovskom kostole vyhotovili pri prestavbe majstrom Jánom z Prešova v rokoch 1510 – 1520. V Ražňanoch dal kamenné architektonické články vytvoriť šľachtický donátor Demeter z Ražňan v rozmedzí rokov 1513 – 1520.

Jeden z najstarších šarišských kaštieľov vybudovali v Demjate (tzv. Hámoš), ktorý obsahoval stredoveké jadro, pričom k renesančnej prestavbe došlo skoro už v prvej polovici 16. storočia.⁸ K blokovej pozdĺžnej budove z 15. storočia dostavali na južnej strane plochostropú dvojpodlažnú vežovitú stavbu štvorcového pôdorysu s nárožným rizalitom, resp. vežou. Na fasáde sa zachovalo profilované kamenné okenné ostenie s polkruhovým záklenkom, lemované pravouhlo sa pretínajúcimi prútmí a ukončené profilovanou rímsou. Rovnaké ostenia, doplnené o tympanóny, dnes zostali v sekundárnej polohe na čelnej fasáde. Tieto ostenia nemajú v regióne

8 HAVIAROVÁ, Michaela – HAVIAR, Tomáš. *Architektonicko-historický výskum kaštieľa „Hámoš“ v Demjate*. Kamenica, 2013. Archívny výskum: Martina Snaková. Rkp. uložený v archíve Krajského pamiatkového úradu Prešov.

Kaštieľ v Demjate, vľavo juhozápadná veža s rizalitom z 1. polovice 16. storočia

Kaštieľ v Demjate, analýza stavebného vývoja prízemnia kaštieľa
na základe architektonicko-historického výskumu

Kaštieľ v Brezovici (foto T. Haviar)

Šariša typologickú analógiu, a teda muselo ísť o taliansky import.⁹ Okolo polovice 16. storočia dal vlastník kaštieľa Beňadik st. Bornemisza z Hevešu svoje sídlo nákladne rozšíriť, čím vznikla veľkolepá štvorkrídlová rezidencia s vnútorným nádvorím. Budovu zdobila atika a mala renesančné portály s rímsou nad prekladom. Bornemisza si dal svoj erb zvečniť v polkruhovom tympanóne portálu, doplnenom o reliéf delfínov. Tie ako obľúbený ranorenesančný motív sa použil aj na spomínanom portáli v Kostole Sŕatia sv. Jána Krstiteľa v Sabinove.

K prvým šarišským renesančným kaštieľom sa zaradil hore uvedený kaštieľ v Brezovici, približne z polovice 16. storočia. Ten nahradil tunajší stredoveký hrad z prvej polovice 14. storočia, ktorý bol opustený podľa všetkého už koncom 15. storočia. Objekt vznikol v polovici 16. storočia a neskôr ho v roku 1602 dokončil, resp. upravil Ján Berzeviczy s manželkou Annou Geletfiovou, čo dokumentovala kamenánská nápisová tabuľa na fasáde.¹⁰ Rezidencia stelesňovala blokovú hmotu s mohut-

9 V maďarskom Sárospataku sa na tzv. Červenej hradnej veži zachovali obdobné kamenárske prvky spreď polovice 16. storočia. Stavbu veže realizoval taliansky architekt Alessandro Vedano a kvalita kamenárskych prác tu patrí k vysoko vyspelým v danom období.

10 Nápis v preklade z latinčiny: „Obydlie spravodlivých nech je dobrorečené (požehnané). Urodzený pán Ján Berzeviczy, syn urodzeného pána Štefana Berzeviczyho, a jeho manželka Anna Geletfiová postavili tento dom (kaštieľ, príbytok) pre seba a svoje potomstvo v roku Krista 1602.“

Kaštieľ v Pečovskej Novej Vsi (foto T. Haviar)

Kaštieľ v Pečovskej Novej Vsi, strielne v podstreší (foto T. Haviar)

Kaštieľ v Prešove - Nižnej Šebastovej (foto T. Haviar)

Kaštieľ v Prešove - Nižnej Šebastovej, analýza stavebného vývoja prízemí kaštiela na základe architektonicko-historického výskumu

ným vstupným rizalitom a vybavili ju renesančnými kamennými portálmi a okennými ostienami s profilovanými rímsami. Na nárožniach sa zachovali zvyšky sgrafitového kvádrovania a klenbu vstupného priestoru ozdobili hrebienkami s rozetami.

Kaštieľ rodu Péchy v Pečovskej Novej Vsi zastáva špecifické miesto medzi šarišskými renesančnými kaštieľmi kvôli autentickému zachovaniu renesančného stavu. Dal ho medzi rokmi 1561 – 1563 postaviť Gašpar Péchy (1523 – 1576) na svojom panstve, ktoré získal po dobytí Nového, tzv. Hanigovského hradu v roku 1556. Prvý raz sa zmienka o objekte ako „šľachtickom dome“ objavila v donácii zo 17. júla 1563. S istotou sa myslel súčasný kaštieľ, keďže v tom čase neexistovali ďalšie šľachtické rezidencie v dedine. Tie totiž postupne vznikali až od konca 16. storočia v dôsledku delieb medzi rozrastajúcimi sa mužskými členmi rodu Péchy. K deľbe kaštieľa muselo dôjsť už koncom 16. storočia medzi troch synov Gašpara Péchyho: Gašpara (†1623), Žigmunda (1570 – 1631) a najmladšieho Pavla (†1623), ktorý podľa všetkého dostal kaštieľ na bývanie a bratia si v obci postavili vlastné obydlia. Po smrti Pavla sa však aj jeho potomkovia pustili do výstavby nových kúrií, čo spôsobilo, že niekedy na konci 17. storočia sa už samotný kaštieľ rozdelil medzi príslušníkov Gašparovej a Pavlovej hlavnej línie. Keďže však v tom čase už takmer každý mužský príslušník vlastnil samostatnú kúriu, kaštieľ sa začal iba príležitostne a prechodne využívať na bývanie a neprešiel po 17. storočí žiadnou väčšou stavebnou prestavbou.¹¹ Podpivničený kaštieľ s dvomi nadzemnými podlažiami si zachoval veľké množstvo renesančných prvkov ako dekoratívne portály, kozuby, omietky, drevené obloženia ník, schodiská, stropy, klenby v podkroví aj strieľne rôznych typov s drevenými prvkami. Dispozícia s dvojicou nárožných veží oproti sebe je nepravdepodobná, so schodiskom vo vstupnej hale. Na základe najnovších

Kaštieľ v Prešove - Nižnej Šebastovej, prízemie
(foto T. Haviar)

Nech Pán stráži tvoj vstup (vchod) i východ. ČOVAN, Miroslav. *Historické nápisy zo Šariša do roku 1650*. Martin : Tlačiareň P+M, Turany, 2016, s. 150, 151.

11 Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár (MNL – OL), fond Magyar Kancelláriai Levéltár (MKL), Libri regii 3, pagina (pag.) 786. SZLUHA, Márton. *Felvidéki nemes családok II. Sáros Turóc vármegye nemes családjai*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2008, s. 280-329.

poznatkov¹² bol kaštieľ nižší, bez pásu podkrovných strielní, ktoré doplnili až začiatkom druhého decénia 17. storočia. V roku 1616, resp. krátko potom na poschodí osadili trámové vyrezávané stropy. Dnešný severovýchodný rizalit vybudovali zrejme na mieste staršieho v roku 1649, aj s dodnes zachovanou zrubovou konštrukciou poschodia. Fasády po dostavaní dnešnej plnej výšky kaštieľa nadobudli nárožné sgrafitové kvádrovanie v podobe striedajúcich sa obdĺžnikov a sgrafitovú techniku použili aj na šambránach strielní.

Súčasne s dobytím Nového hradu v roku 1556 vojsko Ferdinanda I. obsadilo a významne poškodilo aj susedný hrad Kamenica. Dôvodom bolo, že majiteľ kamenického panstva Juraj Tarczay sa pridral v Poľskom kráľovstve na stranu kráľovnej vdovy Izabely. Kvôli tejto zrade daroval Ferdinand I. panstvo Jánovi st. Dessewffymu.¹³ Dessewffyovci dali v obci Kamenica postaviť dvojpodlažný kaštieľ, ktorý sa síce nezachoval, avšak podľa grafiky z roku 1864 môžeme predpokladať, že jeho typológia sa podobala na iné šarišské kaštiele zo 16. storočia.

Hrad Šebeš opustili Sebessyovci po jeho dobytí v roku 1529 a usídlili sa v Nižnej Šebastovej, pričom dodnes existujúci kaštieľ postavil podľa všetkého Pavol Sebessy v 70. rokoch 16. storočia¹⁴ spolu s manželkou Dorotou Dóczyovou z vplyvného rodu s vlastníctvom hradov Šášov a Revište v Tekovskej stolici. V hmote súčasného objektu neboli objavené staršie murivá, a teda vznikol ako novostavba. Išlo o pomerne veľkú rezidenciu na štvorcovom pôdoryse s dvomi nadzemnými podlažiami a nárožným rizalitom, opatreným ešte ďalšími výbežkami. Prízemie zaklenuli valenými klenbami s výsečami a hrebienkovou výzdobou i rozetkami. Zachovali sa aj viaceré kamenné dekoratívne portály a kozub. Poschodie malo rovné stropy a neskôr prešlo barokovou prestavbou, keď aj pristavali dnešnú južnú tretinu kaštieľa. Popod korunu fasád prebiehali po celom obvode niky s polkruhovými záklenkami, evokujúcimi strielne. Strecha bola predsunutá pred fasádu a držaná prístennými príložkami. Fasády s bielym náterom zdobilo maľované tmavosivé kvádrovanie, zachované torzálne na rizalite. Až po vymretí Sebessyovcov cisár Rudolf II. 29. júna 1606 daroval „šľachtickú kamennú kúriu“ v Nižnej Šebastovej spolu s panstvom novohradskému hlavnému županovi, uhorskému kráľovskému pivničiarovi a radcovi Žigmundovi Forgáchovi (1560 – 1621).¹⁵ Pravdepodobne on inicioval výstavbu opevnenia s baštami a strieľňami. V interiéri kaštieľa sa však jeho stavebná činnosť neprejavila, resp. ju zotreli neskoršie stavebné etapy.

-
- 12 Momentálne prebieha architektonicko-historický výskum kaštieľa (Michaela Haviarová – Tomáš Haviar, archívny výskum Tomáš Janura, dendrochronologický výskum Tomáš Kyncl)
 - 13 ADRAŠČÍKOVÁ, Dorota a kol. *Hrad Kamenica. Obrazy z dejín hradu a podhradí*. Kamenica : Obecny úrad Kamenica, 2018, s. 28-32.
 - 14 HAVIAROVÁ, Michaela – HAVIAR, Tomáš. *Architektonicko-historický výskum kaštieľa s areálom, Prešov – Nižná Šebastová*, č. ÚZPF 327/1 - 7, 2020. Archívny výskum: Tomáš Janura. Dendrochronologický výskum: Tomáš Kyncl. Rkp. uložený v archíve Krajského pamiatkového úradu Prešov.
 - 15 MNL – OL, fond MKL, Libri regii 5, pag. 760, 761. SZLUHA, Márton. *Nyitra vármegye nemes családjai I. Kötet*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2003, s. 392.

V období okolo polovice 16. storočia vznikol aj prízemný kaštieľ v Šarišských Dravciach, ktorý mohol dať postaviť Juraj Berzeviczy.¹⁶ Mal jednoduchý pôdorys s vysunutými hranolovými nárožnými vežami na obdĺžnikovom pôdoryse. Postavili ho pri staršej stavbe, ktorá je dnes časťou hospodárskej budovy.¹⁷

Kým vysunuté hranolové veže či rizality predstavovali v Šarišskej stolici typický prvok kaštieľov 16. storočia, valcové nárožné veže sa objavovali v priebehu celého 17. storočia. Tzv. malý kaštieľ v Hanušovciach nad Topľou vznikol ako „kamenná kúria“ Juraja st. Soósa ako náhrada za Prešovčanmi zdemolovaný rodový hrad Solivar. Objekt dal koncom 16. storočia prestavať na „šľachtickú kúriu na spôsob opevneného kaštieľa“ Štefan Soós spolu s manželkou Žofiou Eödföfyovou, keď zrejme dostávali k blokovej budove valcovú nárožnú vežu.¹⁸ Na neskôr prestavanej veži sa nezachovali fortifikačné prvky. V roku 1657 vznikol prízemný malý kaštieľ Dessewffyovcov s jednou valcovou nárožnou vežou v Červenici pri Sabinove, kde v podstreší zostali strieľne.¹⁹ Valcové veže sa nachádzajú aj na dvoch nárožniach kaštieľa v Krivanoch a boli vybudované primárne s rezidenciou v závere 17. storočia Petrom Dessewffym.²⁰ Veže zaklenuli kláštorými klenbami a v podstreší sa zachovali kľúčové strieľne.

Novoveké prestavby kaštieľa v Uzovciach

Vlastník uzovského kaštieľa Ján Usz sa nikdy neoženil, a preto objekt po jeho smrti zdedil zrejme jeho brat Valentín Usz. Písomné zmienky o tejto stavbe vznikli až po Valentínovej smrti, keď sa v roku 1596 v Uzovciach spomínala existencia „domu stálej rezidencie“ Valentínovej vdovy Margaréty a jej malých synov Jána, Štefana, Juraja a Tobiáša Uszovcov. Uzovský kaštieľ prešiel prvými výskumom zachytenými stavebnými úpravami práve koncom 16. storočia, prípadne na prelome 16. a 17. storočia. Išlo o menšie zmeny v suteréne. Ďalšie stavebné úpravy sa mohli týkať nadzemných podlaží, ale mladšie fázy ich zničili. Jasné je len, že centrálna hranolová veža získala druhé podlažie.

-
- 16 KUŠNÍR, Jozef. *Renesančný kaštieľ v Šarišských Dravciach a jeho slávni majitelia*. Šarišské Dravce : Obec Šarišské Dravce, 2018, s. 10, 11.
 - 17 DUŠENKOVÁ, Eva. *Renesančné kaštiele v Šarišskej stolici*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007, s. 187-191.
 - 18 PAPPOVÁ, Judita. Náčrt stavebnohistorického vývoja renesančného kaštieľa v Hanušovciach nad Topľou. In *Monumentorum Tutela. Ochrana pamiatok 13*. Bratislava : Národné pamiatkové a krajinárske centrum, 1996, s. 136; JANURA, Tomáš. Formovanie dvoch kaštieľov v Hanušovciach nad Topľou v dôsledku zmien vlastníckych pomerov panstva. In Diana DUCHOŇOVÁ a Tünde LENGYELOVÁ (eds.). *Historik na cestách. Jubileum Viliama Čičaja*. Bratislava : VEDA – Historický ústav SAV, 2018, s. 149-151.
 - 19 HAVIAROVÁ, Michaela – HAVIAR, Tomáš. *Architektonicko-historický výskum juhozápadnej polovice kaštieľa v Červenici*. Kamenica, 2012. Rkp. uložený v archíve Krajského pamiatkového úradu Prešov.
 - 20 GIBALOVÁ, Lucia – JANOVSÁ, Magdaléna – JANURA, Tomáš – PELLOVÁ, Daniela. Kaštieľ v Krivanoch – nové poznatky na základe architektonicko-historického a archívneho výskumu In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove* – 2020, č. 2, s. 41-43. < http://dejiny.unipo.sk/PDF/2020/Dejiny_2_2020.pdf >

Spomedzi štyroch Valentínových synov sa po bližšie písomne neznámej deľbe jediným vlastníkom skúmaného objektu stal Juraj Usz, ktorý sa v prvej tretine 17. storočia postaral o jeho prestavbu, čo doložili tri zachované listiny. Najprv sa Juraj 19. marca 1615 osobne dostavil do Spišskej kapituly, aby si v prítomnosti svedkov požičal od Juraja Semseyho 772 uhorských zlatých. Peniaze potreboval na vyplatenie nákladov za svadbu svojej sestry Judity Uszovej so Štefanom Káthaym, osobnú výzbroj počas nedávnej insurekcie a na „*prebudovanie a obnovenie svojho domu a šľachtickej kúrie*“. K opravám musel pristúpiť z dôvodu jej poničenia v časoch povstania Štefana Bocskayho. Do času vyplatenia poskytnutej sumy dostal Semsey do zálohu dve sedliacke usadlosti v Močidlňanoch (dnes miestna časť Jarovnic) a dve želiarske usadlosti v Uzovských Pekľanoch.²¹

Juraj Usz peniaze do roka nevyplatil a 16. februára 1616 opäť pred Spišskou kapitulou potvrdil, že si od Juraja Semseyho požičal peniaze. Keďže potreboval ďalšie financie na „*prestavbu svojho domu a šľachtickej kúrie*“, nemohol vrátiť uvedenú sumu, a preto naďalej ponechal Semseymu uvedené štyri usadlosti, pričom v prípade ich vrátenia by musel Usz zaplatiť 809 uhorských zlatých.²² Prestavba sídelnej rezidence pokračovala aj v roku 1617, pretože 31. januára 1617 Juraj Usz znovu prišiel do Spišskej kapituly a od Juraja Semseyho si požičal ďalších 200 uhorských zlatých. Peniaze potreboval na „*obnovenie svojej šľachtickej kúrie*“ a zaobstaranie rôznych vecí pre príslušné hospodárstvo. Kapitula následne písomne potvrdila, že Usz prenechal tri zo spomínaných usadlostí Semseymu a Semsey mu vrátil jednu usadlosť. Na druhej strane však musel Usz v prípade výkupu troch usadlostí zaplatiť Semseymu 800 uhorských zlatých.²³

Prestavba kaštieľa znamenala dostavbu severovýchodnej časti s nárožnou valcovou vežou – vtedy baštou, okrem dnešného priestoru medzi baštou a vstupnou vežou. Nové miestnosti boli doplnené aj v suteréne a napojené na pôvodné. Novopostavené priestory ale prešli mladšími prestavbami, preto nedokážeme ich originálnu podobu presnejšie identifikovať. Len valcová veža si zachovala pôvodnú klenbu zdobenú hrebienkami a centrálnou rozetou. Vyššie podlažie bolo neskôr odstránené a postavené nanovo. Vstup do bašty viedol cez dnešnú niku na západnej strane.

V priebehu druhej polovice 17. storočia sa synovia Juraja Usza Gabriel a František Uszovci zrejme postupne presťahovali do Uzovského Šalgova. Preto otcom prebudovanú kúriu za bližšie neznámu sumu previedli na Štefana Usza a jeho manželku Katarínu Barnovú. Štefan bol pravnikom vyššie spomínaného Valentína Usza a Margaréty Uszovej. V písomných prameňoch sa len zachovali dohody zo 60. rokov 17. storočia, keď Gabriel a František Uszovci žili v Uzovskom Šalgove a predávali zvyšky svojich majetkov v Uzovciach Štefanovi Uszovi a Kataríne Barnovej.²⁴ Štefan

21 Archív Spišského biskupstva (ASB), fond Hodnoverné miesto Spišská kapitula (HMSK), autentický protokol (AP) č. 17 z rokov 1614 a 1615, pag. 203, 204.

22 ASB, fond HMSK, AP č. 18 z rokov 1615 a 1616, pag. 144.

23 ASB, fond HMSK, AP č. 19 z rokov 1616 – 1619, pag. 85, 86.

24 ŠA PO, fond RU, inv. č. 178, fasc. CXCVII, šk. 9, no. 28; inv. č. 218, fasc. CCXL, šk. 12, no. 78, 79. SZLUHA, Márton. *Felvidéki nemes családok II. Sáros Turóc vármegye nemes családjai*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2008, s. 448-453.

Usz dal v odkúpenej kúrii urobiť ďalšie stavebné úpravy, pretože v roku 1668 dvaja murári zo Sabinova majster Bartos a Andrej Grin potvrdili, že prijali od Štefana 12 uhorských zlatých za „*polievanie*“ povaly nad „*palotou*“²⁵ v Uzovciach.²⁶

Štefana Usza podozrievali z účasti na Wesselényiho sprisahaní, a preto mu Uhorská komora skonfiškovala celý majetok. Vďaka inventáru zhabaného vlastníctva z 5. júla 1670 sa zachoval podrobný popis z kameňa vybudovanej „*kúrie*“ v Uzovciach. Vystupovalo sa do nej po schodisku, kde sa na jeho konci otvárali dvere do pitvora. Tieto dvere opatrili padacím mostom s kladkami a vyťahovacími reťazami. Samotný zaklenutý pitvor osvetľovali tri obloky. Po ľavej strane pitvora sa rozprestierala jedna zaklenutá „*obedná svetlica*“ nazývaná aj „*palotou*“ s tromi oblokmi a jednou glazovanou kachľovou pecou. Vedľa dverí do „*obednej svetlice*“ umiestnili do steny zabudovanú skriňu. Z „*paloty*“ viedli dvere a schodisko do pivnice. Nad tým smerovalo schodisko do „*hornej svetlice*“ postavenej vo forme bašty. Potom sa zrejme z „*hornej svetlice*“ vkročilo cez dvere do „*malej svetlice*“ s dvomi do steny vstavanými skriňami, jednými dverami do záchodu, jednou zelenou kachľovou pecou a dvomi oblokmi. Oproti „*malej svetlici*“ boli dvere na povalu. Následne sa zapisovatelia vrátili späť do „*obednej paloty*“, odkiaľ inými dverami vstúpili do „*dlhej svetlice*“ s jednou zelenou glazovanou pecou, jednou poničenou kachľovou pecou, tromi oblokmi a jednou do steny vstavanou skriňou. Vedľa kachľovej pece sa nachádzali dvere do záchodu. Potom sa znovu vrátili do „*obednej paloty*“ a inými dverami vošli do zaklenutej pekárne s pekárskou pecou a dvomi oknami. Z pekárne sa dverami prechádzalo do „*šafárovho sklepu*“ s jedným oblokom a jednou do steny vstavanou skriňou.

Potom sa zapisovatelia inventára vrátili späť do vstupného pitvora, aby popísali priestory po jeho pravej strane. Vpravo sa z pitvora cez jedny dvere vchádzalo do kuchyne s jedným oknom a jedným ohniskom. Druhé dvere (zrejme mysleli z pitvora) viedli do „*fracimoru*“ s jedným oknom a jednou zelenou kachľovou pecou. Vedľa uvedenej pece stáli dvere do záchodu. Vo „*fracimore*“ sa nachádzal aj „*rekestěš*“²⁷ s jedným oknom, odkiaľ sa prešlo do bašty, v ktorej bol „*sklep*“ s dvomi oknami, jednou do steny vstavanou skriňou a tromi novými zelenými kachľovými pecami. Pod už spomínanou „*dlhou svetlicou*“ sa rozprestierala pivnica s jednými vstupnými dverami. Ďalšia pivnica so samostatnými jednými dverami ležala pod pitvorom. Ďalšia pivnica so samostatnými jednými dverami sa rozkladala pod „*obednou palotou*“. Zaklenutá pivnica existovala aj pod pekárňou, kapustná pivnica s jednými dverami pod „*fracimorom*“ a iná pivnica bez dverí pod baštou. Na dvore kúrie vedľa brány umiestnili veľký drevený sklad vína. Na príľahlom pozemku čneli ďalšie drevené budovy ako majer a stajne. Areál šľachtickej rezidencie dotvárala chmeľnica a oproti nej dedičná ovocná záhrada.²⁸

Uvedený popis kaštieľa z roku 1670 zachytil jeho podobu pred mladšími predstavami. Najzaujímavejšiu informáciu tvorila zmienka o existencii padacieho mosta s kladkami a vyťahovacími reťazami. To znamená, že kaštieľ bol opevnený

25 Dobový slovenský výraz pre najväčšiu a najreprezentatívnejšiu miestnosť šľachtických rezidiencií.

26 ŠA PO, fond RU, inv. č. 247, fasc. R, šk. 31.

27 Ide o časť miestnosti odčlenenú drevenou stenou pre lepšie tepelné pohodlie.

28 MNL – OL, fond Urbaria et conscriptiones (UC), fasc. 26, no. 36, pag. 5-8.

a pred vstupom jestvovala priekopa. Predpokladáme, že spomínaný vstupný pítvor sa nachádzal v polohe dnešných miestností označených v pôdoryse č. 101 a 106 a išlo o jednu miestnosť, časom výrazne prestavanú. Súčasná miestnosť č. 111 sa dala stotožniť s „*obednou svetlicou*“ alebo „*obednou palotou*“. Z „*paloty*“ vedúce dvere a schodisko do pivnice sa zhodovalo so schodiskom do miestnosti č. 008, resp. sa schodisko rozprestieralo pod dnešnou miestnosťou č. 101 a je dnes v suteréne zamurované. „*Horná svetlica*“ postavená vo forme bašty predstavovala miestnosť č. 202. „*Dlhá svetlica*“ vedľa „*obednej paloty*“ sa identifikovala ako dnešné miestnosti č. 114 a 115, pekárň ako miestnosť č. 113, ktorá bola kratšia. „*Šafárov sklep*“ sa nachádzal v polohe miestnosti č. 110, kuchyňa v severnom kúte v priestore miestností č. 108 a 109 a „*fraucimor*“ stával v miestnosti č. 104.

Uhorská komora spravovala majetok Štefana Usza po prvý raz len krátke obdobie, pretože už 7. novembra 1670 Uhorská kancelária informovala Dvorskú vojenskú radu, že Štefan dostal od cisára Leopolda I. milosť. Z tohto dôvodu radca Dvorskej vojenskej rady, generálstrážmajster a vrchný veliteľ mesta Košice barón Paris de Spankau 11. januára 1671 v Košiciach vydal ochranný list pre Štefana, aby žiadne vojsko nijakým spôsobom nepoškodzovalo jeho majetky.²⁹

Štefan Usz sa však v roku 1672 angažoval v kuruckej vzbure, preto boli jeho majetky znovu skonfiškované. Niekedy v marci 1674 Štefanova druhá manželka Anna Mária Máriássyová poprosila Leopolda I. o milosť pre svojho muža, pretože mu hrozila aj poprava. Žiadosť prišla najprv do Uhorskej kancelárie, ktorá ju 6. apríla 1674 expedovala do Dvorskej rady. Anna Mária sa na druhej strane dožadovala aj ochrany svojich práv, keďže skonfiškovali aj jej vlastné nehnuteľnosti.³⁰

Štefana Usza aj po druhý raz omilostili, vďaka čomu sa mohol vrátiť do Uzoviec. Svoju poslednú vôľu nadiktoval 17. decembra 1679 vo svojom dome v Prešove. Keďže jeho druhá manželka Anna Mária Máriássyová odkúpila veľkú časť ním založených majetkov, za 4 000 uhorských zlatých jej prenechal ako rezidenciu kúriu v Uzovskom Šalgove spolu s celou dedinou. Mala to mať dovtedy, kým by sa po druhý raz nevydala. Spolu s Annou Máriou kúpili aj dom na dnešnej Slovenskej ulici v Prešove, a preto ho odkázal jej a deťom z tohto svojho druhého manželstva. Dedinu Uzovce poručil svojim deťom z prvého i druhého manželstva, pričom si ju mali rozdeliť na dve polovice. Rozhodnutie, ako sa naloží s vinicami v Kline nad Bodrogom v Zemplínskej stolici, dal na svoju terajšiu manželku, pričom si mohla vybrať z dvoch možností. Ak sa predajú, vyplatia sa veritelia, ak nie, rozdelia sa na dve polovice medzi jeho deti z prvého a druhého manželstva. Všetky ostatné majetky, ktoré osobitne nespomenul v testamente, odkázal svojmu najstaršiemu synovi z prvého manželstva Gabrielovi Uszovi.³¹

Po smrti Štefana Usza muselo dôjsť k deľbe jeho majetku, ktorá sa však nezachovala v písomnej forme. Na jej existenciu jednoznačne poukazovala skutočnosť, že v prvej polovici 18. storočia sa jediným majiteľom objektu stal mladší Štefanov syn Valentín Usz (†1732). V súpise z 19. júna 1732 sa totiž spomínala „*kúria podžu-*

29 ŠA PO, fond RU, inv. č. 219, fasc. CCXLI, šk. 14, no. 104.

30 ŠA PO, fond RU, inv. č. 219, fasc. CCXLI, šk. 14, no. 116.

31 ŠA PO, fond RU, inv. č. 219, fasc. CCXLI, šk. 14, no. 120.

pana Šarišskej stolice Valentína Usza“. Valentín funkciu riadneho podžupana zastával aj v roku 1731.³² Predpokladáme, že práve Valentín inicioval nasledujúcu prestavbu kaštieľa. Za jej najzásadnejší výsledok by sa dala považovať stavba južnej časti s baštou, ktorú v mladšom popise z roku 1757 označili ako „*rondel, nazývaný baštou*“ a dodnes sa nezachovala, keďže ju asanovali v závere 19. storočia. Jestvovanie tohto objektu, ktorý stál v polohe dnešnej južnej hranolovej veže, zachytila stará katastrálna mapa z roku 1869.³³ Bašta mala kruhový pôdorys väčší ako do súčasnosti stojaca východná valcová veža.

V období po smrti Valentína Usza sa v prameňoch po prvý raz v roku 1734 objavilo označenie „*kaštieľ*“ pre skúmaný objekt.³⁴ V tom čase sa šľachtická rezidencia nachádzala v rukách jediného Valentínovho syna Štefana Mórica Usza (1705 – 1757).³⁵

Podobu „*kaštieľa alebo kamennej kúrie*“ z čias Štefana Mórica Usza zachytil inventár jeho majetku z 22. marca 1757, ktorý urobili zástupcovia Šarišskej stolice ešte 9. marca 19 dní po jeho smrti. Rezidenciu zakrýval krov so šindľom vo vyhovujúcom stave a zo strechy vystupovali tri komíny. Jeden komín začínal v pitvore „*paloty*“ v starobylej kachľovej bledej peci a ďalšie dva, jeden menší a druhý väčší, odvádzali dym z dvoch svetlíc, ale zároveň z telesa jednej novej zelenej kachľovej pece. Z „*paloty*“ sa jedny dvere otvárali do úschovne alebo „*sklepu*“ s dreveným stropom, odkiaľ viedli dvere do murovaného záchodu, ktorý keby neopravili, stal by sa ruinou. V „*palote*“ sa na jednej strane nachádzala do steny zabudovaná starobylá bledomodrá skriňa a na druhej strane iná zelená do steny vstavaná skriňa. V „*palote*“ bol aj „*maličký zdvihnutý chór*“, z ktorého sa vrátami vstupovalo priamo do krovu. Z krovu sa cez ďalšie vráta prechádzalo do zaklenutej murovanej bašty. Na druhej strane pitvora sa rozprestierala kuchyňa, pričom vedľa nej sa tiahla „*pekárska svetlica*“ a z bočnej strany „*veľká svetlica*“ s jednou starobyľou kachľovou pecou podobnou ruine. K „*veľkej svetlici*“ sa primkával „*rondel nazývaný baštou*“. Dve pivnice ležali pod „*palotou*“ a polohu ďalších dvoch prázdnych pivníc bližšie nešpecifikovali. Všetky ostatné časti kaštieľa okrem spomenutej miestnosti s trámovým stropom boli zaklenuté, okná a dvere opatrené starými výplňami. Vstup do kaštieľa chránil nový murovaný portikus s kamennými schodmi a strechou. Areál kaštieľa dotvárala vstupná brána a viaceré drevené budovy ako obuvníkova svetlica, vínná pivnica, vozovňa, stajne, majerský dom, pálenica, maštale, šopa, provizorov byt, záhradníckovo obydlie, skleník, ovčince a humno.³⁶

32 MNL – OL, fond UC, fasc. 160, no. 51, pag. 1. ŠA PO, fond RU, inv. č. 219, fasc. CCXLI, šk. 14, no. 156.

33 Geodetický a kartografický ústav Bratislava (GKÚB), Ústredný archív geodézie a kartografie (ÚAGK), katastrálna mapa Uzoviec, signatúra (sign.) Šar 348.

34 ŠA PO, fond RU, inv. č. 219, fasc. CCXLI, šk. 14, no. 149.

35 SZLUHA, Márton. *Felvidéki nemes családok II. Sáros Turóc vármegye nemes családjai*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2008, s. 451. V citovanej genealogickej tabuľke však úplne chýbajú dátumy narodenia a úmrtia Štefana Mórica Usza, pričom je v tabuľke uvádzaný len ako Štefan, i keď používal obidve mená. Biografické údaje boli doplnené na základe nasledovného prameňa: ŠA PO, fond RU, inv. č. 219, fasc. CCXLI, šk. 14, no. 156.

36 ŠA PO, fond RU, inv. č. 226, fasc. B 2, šk. 16, no. 25.

Štefan Móric Usz mohol byť iniciátorom stavebných zmien kaštieľa, ktoré sa prejavili v podobe úprav severnej suterénnej miestnosti č. 005. Vznikla zlúčením starších priestorov a vytvorením spoločnej klenby. Po iných zásahoch v rámci prízemia nezostali žiadne stopy. Okrem jednej miestnosti boli všetky zaklenuté. Zaujímavú informáciu predstavovala zmienka o existencii „maličkého zdvihnutého chóru“ v „palote“, ktorý viedol do krovu. Išlo asi o podestu schodiska so vstupom do krovu. Pri „veľkej svetlici“, opísanej aj v roku 1670, sa už spomínal nezachovaný „rondel nazývaný baštou“. Popis uvádzal, že vstup do kaštieľa mal murovaný portikus s kamennými schodmi a strechou. Tento portikus pred hlavnou fasádou vstupnej veže podľa všetkého zachytila katastrálna mapa z roku 1869.³⁷ V roku 1741, resp. tesne potom vztýčili aj nový krov.

Keďže Štefan Móric Usz mal deti z dvoch manželstiev, rokovania o prerozdelení jeho majetku trvali takmer 10 rokov. Podľa záverečnej dohody z 15. apríla 1765 sa jediným dedičom celých dedín Uzovce, Uzovské Pekľany, podielov v Olejníkove a Gregorovciach v Šarišskej stolici, podielov v Alsócéce a Felsőcéce (dnes Hernádcece) a Korláte v Abovskej stolici, a dvoch viníc v Olaszliszke v Zemplínskej stolici stal mladší syn Anton Usz (1743 – 1823), keďže starší syn Mikuláš Móric Usz (*1741) v roku 1758 vstúpil do pavlínskeho rádu. Sestry sa odškodnili podielmi v Hermanovciach a finančnou hotovosťou.³⁸

Anton Usz pristúpil v závere 18. storočia k väčšej prestavbe kaštieľa. Spočívala v dostavbe miestnosti medzi vstupnou a valcovou vežou, upravil aj dispozíciu severnej časti prízemí a doplnil plackové klenby. Predpokladáme, že nové klenby získali aj iné miestnosti, avšak pri mladšej prestavbe ich zrušili.

Z priebehu prvej polovice 19. storočia sa v písomnostiach nezachovali bližšie správy o kaštieli. Na základe neskorších pozemkových podkladov kaštieľ zdedila vnučka Antona Usza Aurélia Uszová (1821 – 1894), ktorá sa v roku 1843 vydala za Luciána Péchyho (1819 – 1884). Práve Luciána zapísali ako majiteľa kaštieľa v rokoch 1869, 1876, 1880, 1881 a 1883. Podľa rovnakých dokumentov Lucián minimálne v 80. rokoch 19. storočia už nežil v Uzovciach, ale v Prešove.³⁹ Po smrti Luciána Péchyho kaštieľ prevzal jeho vnuk Július Bujanovics (1862 – 1946), ktorého ako majiteľa objektu uviedli vo výkaze zmien pozemkových vlastníkov z roku 1909.⁴⁰

37 GKÚB, ÚAGK, katastrálna mapa Uzoviec, sign. Šar 348.

38 ŠA PO, fond RU, inv. č. 219, fasc. CCXLI, šk. 14, no. 163; SZLUHA, Márton. *Felvidéki nemes családok II. Sáros Turóc vármegye nemes családjai*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2008, s. 451. V citovanej genealogickej tabuľke je však zle uvedený dátum narodenia Antona Usza, jeho oprava vychádza z nasledovného prameňa: ŠA PO, fond RU, inv. č. 219, fasc. CCXLI, šk. 14, no. 156.

39 GKÚB, ÚAGK, parcelný protokol Uzoviec, sign. Šar 348; ŠA PO, fond Katastrálny meračský úrad v Prešove (KMÚP), inv. č. 758, 760, 761, šk. 135.

40 ŠA PO, fond KMÚP, inv. č. 759, 763, šk. 135; SZLUHA, Márton. *Felvidéki nemes családok II. Sáros Turóc vármegye nemes családjai*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2008, s. 320.

Kaštieľ vo vlastníctve Júliusa Bujanovicsa

Už otec Júliusa Bujanovicsa Alexander Bujanovics (1837 – 1918) patril k uznávaným odborníkom v oblasti hospodárstva a rovnako ako neskôr jeho syn sa politicky angažoval na pôde uhorského parlamentu ako poslanec. Július pôsobil nielen ako poslanec uhorského parlamentu, ale sa aj radil k jedným zo zakladateľov Priemyselnej rafinérie liehu v Prešove. V januári 1916 sa Július stal hlavným šarišským županom a nahradil predošlého Štefana Szinyei-Merseho (1862 – 1942).⁴¹ Z uvedených skutočností vyplynulo, že disponoval dostatočným finančným kapitálom na prestavbu kaštieľa v Uzovciach, ale mal evidentne aj víziu vybudovania modernej rezidencie podľa vtedajších trendov.

Július Bujanovics dal svojmu sídlu výzor historizujúcej architektúry, pričom sa na fasádach ako určujúci prvok prejavila neobaroková ornamentika. Prestavba bola pomerne zásadná a rozsiahla. Najprv sa na začiatku veľkej obnovy pristúpilo k vztýčeniu nového krovu a potom postupne k ďalším krokom prestavby a výsledná podoba interiérov sa riešila až na prelome 19. a 20. storočia. V rámci dispozície odstránili južnú baštu a východnú valcovú baštu prestavali na dnešnú vežu s tým, že zbúrali jej horné podlažie a vystavali nové, súčasné. Na mieste asanovanej južnej bašty vznikla dnešná hranolová veža s nadstavbou oproti kaštieľu o jedno podlažie, ktoré ale ostalo nevyužívané a sprístupnili ho len z podstrešia. Centrálnu vstupnú vežu zvýšili o jedno podlažie a získala nový hlavný vstup, prístupný pohodlným kamenným schodiskom, krytým dekoratívnou pultovou striedkou kovanej konštrukcie, zachovanej dodnes.

Novú krovovú konštrukciu nepravéj manzardy so stojatými stolicami vyhotovili s použitím prvkov z dovtedajšieho barokového krovu, na ktorý sa podľa dendrochronologického výskumu použili jedle, zoťaté v roku 1741. Nový krov doplnili o jedľové drevo zoťaté na prelome rokov 1884/1885 a 1885/1886, z čoho vyplynulo, že sa prestavba kaštieľa začala najskôr v roku 1886. Ako strešnú krytinu využili asi šindeľ. K juhozápadnej fasáde pribudovali nízku podpivničenú prístavbu, ktorá slúžila zjavne ako toaleta. Susednú miestnosť upravili, zaklenuli segmentovou klenbou a zriadili v nej pravdepodobne kúpeľňu.

Interiér prebudovali rovnako radikálne ako fasády. Na prízemí odstránili všetky omietkové vrstvy, strhli renesančné klenby, miestnosti zvýšili a opatрили traverzovými a rovnými stropmi. Vznikli nové vstupy, okenné otvory, murivá oplentovali z interiéru i na fasádach tehľami. Výraznou zmenou prešla vstupná miestnosť a k nej prilahlá západná miestnosť, slúžiaca ako komunikačný priestor. Do severnej časti kaštieľa vložili kuchyňu prístupnú úzkou chodbou. Nové podlahové krytiny boli parketové s rozmermi 50 x 8 cm, kladené do stromčeka a obyčajné doskové v menej reprezentačných priestoroch. Fasády mali okrový náter v dvoch odtieňoch – svetlejší na štukových prvkoch, mierne tmavší na zvyšných plochách. Interiéry opatřili

41 DERFIŇÁK, Patrik. Politik a hospodársky odborník Sándor Bujanovics (1837 – 1918). In Jozef KUŠNÍR (eds.). *Nové obzory 35. Šľachtické rody na východnom Slovensku v období stredoveku a novoveku*. Prešov : Krajské múzeum v Prešove, 2019, s. 206-215; SZLUHA, Márton. *Felvidéki nemes családok II. Sáros Turóc vármegyje nemes családjai*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2008, s. 108, 403.

väčšinou bielym náterom, ale reprezentačné miestnosti farebným ako napr. miestnosť č. 111 bordovým. Z tejto prestavby sa zachovali aj mreže hlavných vstupov, niekoľko dverí a okenice, v súčasnosti uložené v podkroví.

Je zrejmé, že Július Bujanovics bol progresívnym a rozhladeným človekom, ktorý použil pri prestavbe svojho sídla moderné stavebné materiály. Aj pre svojho zosnulého syna Alberta Bujanovicsa (1895 – 1918) dal postaviť v parku kaštieľa dodnes zachované mauzóleum so sarkofágom z umelého kameňa, cementovou dekoratívnou omietkou a vitrážovými oknami, teda vtedy modernými stavebnými materiálmi, čo svedčí o pokrokovom Bujanovicsovom zmýšľaní. Západne od kaštieľa dal dostavať nové hospodárske objekty a liehovar.⁴²

Príklad neobarokového kaštieľa, stavaného približne v rovnakom období, ale ako novostavba, predstavuje kaštieľ Vidora Csákyho (1850 – 1932) v Spišskom Hrhove. Jeho plány v roku 1886 vypracoval viedenský architekt Heinrich Adam a samotná realizácia projektu prebehla v rokoch 1893 – 1895.⁴³ Na rezidencii rozložitej skladby s vežičkami a centrálnou vstupnou vežou sa pri bohatej výzdobe fasád uplatnili najmä neobarokové ornamenty a prvky, pásová rustika a na strechách vikiere, rovnaké ako na centrálnej veži v Uzovciach. V šarišskom regióne sa zaujímavá neoslohová prestavba uskutočnila v Ličartovciach, kde vlastník rezidencie Dezider Piller (1873 – 1958) dal starší objekt prestavať po požiari v roku 1911. Pôvodný kaštieľ Mikuláša Belaváriho z roku 1658 vybudovali ešte v duchu renesancie s veľkou kaplnkou a obklopili hradbami s baštami a strieľňami. Piller sa rozhodol pre radikálnu úpravu renesančného sídla s použitím neobarokových prvkov na obytnej budove a neorenesančných na baštách.⁴⁴

V podstreší uzovského kaštieľa sa nachádza viacero voľne uložených vláknoementových dosiek krytiny v tvare kosoštvorca so zrezanými dvomi hranami a nápisom v pozitive Eternit. Ide o prvú verziu maloformátovej krytiny tejto značky, ktorá musela byť na strechu uložená okolo roku 1910 a nahradila zrejme dovtedajší šindel. Dodnes je zachovaná už len na dlátovej streche centrálnej veže.

42 Albert Bujanovics bol absolventom Leteckej školy pre dôstojníkov vo Viedenskom Novom Meste a stal sa nadporučikom v zálohe. Zahynul pri cvičnom lete v marci 1918 na talianskom fronte. Albertove telo po roku 1945 premiestnili z mauzólea na miestny cintorín. ČERVENKA, Juraj – GAYER, Veronika. Vojnový letec Albert Bujanovics a jeho mauzóleum v Uzovciach. In *Pamiatky a múzeá*, 66, 2017, č. 2, s. 37-42; ČERVENKA, Juraj. *Lietali pod vlajkou monarchie*. Martin : Matica slovenská, 2020, s. 49-54; SZLUHA, Márton. *Felvidéki nemes családok II. Sáros Turóc vármegyje nemes családjai*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2008, s. 108.

43 JANURA, Tomáš – HAVIAROVÁ, Michaela. *Vidiecke šľachtické sídla v Spišskej stolici*. Liptovský Mikuláš : Spoločnosť Kolomana Sokola, 2019, s. 132.

44 HAVIAROVÁ, Michaela – HAVIAR, Tomáš. *Architektonicko-historický výskum kaštieľa v Ličartovciach*. Kamenica, 2018. Archívny výskum: Tomáš Janura. Dendrochronologický výskum: Tomáš Kyncl. Rkp. uložený v archíve Krajského pamiatkového úradu Prešov. SZLUHA, Márton. *Felvidéki nemes családok II. Sáros Turóc vármegyje nemes családjai*. Budapest : Heraldika Kiadó, 2008, s. 336.

Osudy uzovského kaštieľa v druhej polovici 20. storočia

V polovici 20. storočia fungovala v objekte pošta a stredná škola, neskôr základná škola, od 80. rokov materská škola, knižnica, priestory pre potreby Zboru pre občianske záležitosti a klub Socialistického zväzu mládeže. V roku 1961 zamýšľal odbor školstva a kultúry Okresného národného výboru v Prešove generálnu obnovu kaštieľa. Vtedy v ňom pôsobila základná deväťročná škola a k väčšej renovácii nedošlo. Potreba rekonštrukcie sa nanovo riešila od roku 1983. Správca budovy – miestny národný výbor – chcel niekdajšiu šľachtickú rezidenciu opraviť kvôli jej zlému stavebno-technickému stavu.⁴⁵ V roku 1984 sa uskutočnil spomínaný architektonicko-historický prieskum. Keďže prebiehal za plnej prevádzky materskej školy, prieskumná sondáž sa minimalizovala. K poslednej oprave sa pristúpilo po roku 1988, avšak bola opäť len čiastočná, sústredená najmä na vymaľovanie interiéru a výmenu okien a dverí.

45 Archív Krajského pamiatkového úradu Prešov. Spisová agenda k Uzovciam.